

Taryhyň iň aristokrat hyýanaty: Brutyň hanjary

Category: Kitapcy, Psihologiýa, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Taryhyň iň aristokrat hyýanaty: Brutyň hanjary TARYHYŇ IŇ ARISTOKRAT HYÝANATY: BRUTYŇ HANJARY

Imperator Awgust Milandaky Mark Ýuniý Brutyň heýkelini görende elmydama tisginip gidýändigini gizlemän aýdýardy.

Rimiň iň paýhasly imperatory Awgustyň bu bolşuna düşünmez ýaly zat ýokdy: çünki Awgust teraktyň gurbany Beýik Sezaryň doganoglan inisi hem-de ogullygydy.

Täsin ýeri, imperatoryň ganyna galan Brutyň heýkeli nämüçin dikilipdi?

Hawa, Brut imperatory öldüripdi, ol muny uly dildüwşük gurnap başarypdy, emma bärde diňe Brut hökümdaryň ganhory däldi. Şol bir wagtyň özünde tiranlyga garşy tutuş syýasy ykbaly howp astyna salandygy we söz azatlygynyň irmezek goragçysy bolandygy sebäpli rimli aristorkratlaryň arasynda belli bir derejede Prometeý ýaly görülýärdi.

Şu sebäpli belli gatlak tarapyndan haýyn hasaplansa-da, begzadalaryň gözünde Brut hakyky gahrymandy.

- **Brutyň atasy-da imperatory agdarypdy**

Sezaryň diktaturasyny ygılan edip, senaty dargatma pikiriniň bardygyny hemmeler bilýärdi.

Brutyň ata-babasynyň meşhurlygy-da täsin waka baryp direýärdi.

Brutyň garry atasy Lusiý Brut iň soňky tirany imperator

Tarkwiniý Tekepbiri (Тарквиний Гордый) tagtdan indiren agdarlyşygyň ýolbaşçysydy we onuň geçiren operasiýasy Rim taryhyndaky azatlyk eýýamynyň başyny başlapdy.

Üstesine onuň agtygy Brut hak-hukugyň we azatlygyň kepilligi hökmünde kabul edilen Senat konsullygynyň başlygydy.

Ýagny, oňa Mejlisiň başlygy diýseňem bolýardy.

Brutyň şeýlekin ýigrenilmeginiň iň esasy sebäbi-de, Sezaryň halkyň nazaryndaky položitel obrazydy.

Ýuniý Brut

Azatlyk we respublika sözlerini şugünki manysy bilen garyşdyrmajak bolmaly. Netijede Senatdaky şahslar halk tarapyndan saýlanan adamlar däldi, azatlyklaram halkdan zyýada az sanly elitanyň penjesindäki düzgünler üçin yöreýärdi.

Sezar bolsa şol az sanly adamyň manysyz görnüşde häkimiýetine şärikdeş bolmagyna takat edip biljek däldi.

Şol sanda ol goşunyň serkerdebaşysy bolup, uruşlarda alynan oljalar bilen rimlileri mazaly baýatmagy başarypdy.

Ýuliý neberesinden gelýän Sezar abraýly maşgaladan çykypdy we ata-babalarynyň Weneradan gelendigine ynanylýardy.

Brut bilen Sezaryň arasyndaky ýakyn gatnaşyk Serwiliýa atly aýaldan has ileridi.

Serwiliýa Brutyň ejesi we Sezaryň oýnaşydy. Şol sanda Brut bilen Sezaryň arasynda-da ýakyn gatnaşygyň bardygy aýdylýardy.

Sezaryň şanly ýeňişleri bilen bir hatarda ýaşlyk ýyllarynda Rimiň parahor häkimleriniň kellesini kanunyň önünde ýalaňaçlatmagy-da onuň halk tarapyndan eý görülmegine sebäp bolupdy.

Şeýle-de, öz hasabyna halky köpçülikleýin naharlamagy we

gladiator tutluşyklary ony hakyky halk gahrymanyna öwren artykmaçlyklarydy.

Plutarh onuň at-owazasyny şeýle beýan edýär:

«Ujy zäherli pyçak deýin howply Rimiň ser-sepil we aç-ýalaňaç jemendeleri belli bir wagtdan soň hemme zady Sezardan tama edip, azatlyga bolan umytlaryny diňe şoňa bil baglar ýaly ýagdaýa geldiler».

Konsul agzalygyna saýlanandan soň kanunlara eýerip, häkim wezipesinde Rimden ýaýdanman giden Sezaryň iň uly artykmaçlygy içki syrlaryny saklap bilmegidi. Galliýanyň häkimi bolandan soň güýçli goşuny bolan Sezaryň at-abraýy hasam beýgelipdir.

Ol Rime ýönekeý raýat kimin girenden goşun sürüp girenini makul bildi we taryha giren «nard daşlary atyldy» sözi bilen paýtagta sary ýöredi.

Nard daşlary Sezaryň peýdasyna togarlandy.

Konsulyňam, Rimiň iň güýçli adamy Pompeýiňem oňa garşy çykmaga bogny ysmady.

Pompeý ýaly köp sanly aristokrat şäherden gaçyp gidenini gowy gördi.

Şäherde galanlar bir gijäniň içinde Sezaryň tarapyna geçipdur, olaryň hemmesi ýekän-ýekän gopbamsylygyň sütüni ýaly bolup duran dik temekli senatorlaryň önünde sandyrap baş egdiler.

Siseron bu ýagdaýy şeýle beýan edýär:

«Rimliler ony garşylamak üçin ylgaşlaýardylar, dyzlaryna çökýärdiler, özlerini we ykballaryny onuň önüne serýärdiler».

Pompeýiň gaçandan soň Rim imperiýasynyň çäklerinde turzan gozgalaňy şowlap gidibermedi, çünki Sezar özüni goldan ýerli halklara «Rimiň raýatlygyny» berip, halkdan giň goldaw tapdy.

Şeýdip ol hem meşhurlygyny artdyrdy, hem duşmanlarynyň önünde abysyz uly güýç toplady.

Şu we şuňa meňzeş ýagdaýlar rimli aristokratlaryň arasynda Sezara bolan gahar-gazabyň hasam möwjemegine sebäp boldy.

Sezaryň Rimde eden birinji işi Senatdaky konsul sanyny 900-e çykarmak boldy.

Ikinji tapgyrda özüni ömürlük diktator yglan edip, mejlisi doly ýatyrmaga taýýarlandy.

Brut şeýle üýtgeşmeler bolup durka, konsullaryň diktatura

geçiş müddetinden öň dildüwşük gurnajakdyklaryny bilýärdi, emma Sezar bilen ýakyn gatnaşygynyň bolmagy ýaly käbir ýagdaýlar dildüwşükçileriň hataryna goşulmak babatda Bruty ikerjiňlendirýärdi.

Sezar özüni on ýyllyk ýeke-täk ygtyýarly konsul edip belländigini we möhleti dolanda ýene özüniň belli karara geljekdigini aýtmagy Brutyňam dildüwşükçileriň hataryna goşulmagyna sebäp boldy.

Şol wagtyň dowamynda ähli konsullaryň ygtyýarlyklary elinden alnyp, Mejlis hereketsiz ýagdaýa getirildi.

Brutyň psihologiyasyny we dildüwşügi «Ýuliý Sezar» pýesasynda Uilyam Şekspir ussatlyk bilen suratlandyrýar.

Şekspir Brutyň nähileligini şeýle beýan edýär:

– Nämüçin Rim bir adamyň öňünde egilmeli! Rim egilmelimi, hä? Bir mahallar Tarkwiniý hem hökümdar diýip yglan edilende atalarym ol diýdimzory Rimden çykaryp zyňypdylar.

Şekspir

Sezara garşy üýşen oppozisiýa biri-birine hyýanat etmezlik üçin ant içmäge Brutyň öýüne üýşende Brut muňa garşy çykypdyr:

– Ýok, ýok, ant içmek gerek däl. Eger her birimiziň ýüzi, ruhumyzyň çekýän ezýeti şeýle adalatsyzlygyň we bitertipligiň garşysynda bizi birleşdirmäge ýetmeýäm bolsa, onda hemmeler öýüne, gyzgyn duluna gaýtсын.

(U.Şekspir «Ýuliý Sezar»).

Soňra Sezaryň 23 gezek pyçaklanandygy hemmelere mälim hadysa bolup geçýär.

«Senem Brutmy, onda öl, Sezar!» sözleri-de Şekspiriň galamyndan çykyp, hemişelik ýatda galdy.

Hernäçe hakydalar da iň uly haýyn Brut ýaly bolup galanam bolsa, bu pikir nädogrudyr, çünki Sezaryň absolýut wekili Publiý Korneliý Dolabellanyň hem dildüwşükçiler bilen dili birdi.

Şeýle-de halka Sezaryň öldürilendigini mälim edýän habarnamany okan Lusiý Korneliý Sinna hem Sezaryň jana-jan garyndaşydy. Dildüwşükden soň kast edişlige gatnaşanlar halkyň özlerini uly joşgun bilen garşylamagyna garaşdy. Hatda Brut köpçüligiň öňünde okamak üçin uzyn nutuk hem taýýarlady. Gaýtam tersine boldy, halk köpçüligi birdenkä dolup-daşdy, kast edişlige gatnaşanlar janyny diňe gladiatorlaryň goragy astynda Kapitoliý depesine çekilip halas edip bilipdi.

Siseron dildüwşügi goldaýanlaryň biridi, ýöne ol jenaýata gönüden-göni gatnaşyp bilmändi, çünki şol wagt ol sürgündedi. Ol bu habary eşden badyna Mark Antoniniň öldürlip-öldürilmändigini sorapdyr, ölmändigini bilibem haly beter teň bolupdyr.

Rim uly graždanlyk urşuna iterildi, ahyrynda dildüwşükçiler ýeňlip, respublika ýatyryldy.

Ýerine imperiýa guruldy. Sezaryň arzuw-hyýallary onuň ölümi bilen wysal tapdy.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

Ýekşenbe, 05.03.2023 ý. Taryhy makalalar